

Николина КЕНИГ
Огнен СПАСОВСКИ

ПРЕМИСЛУВАЊЕ НА СТАРИТЕ ДИЛЕМИ НА ИСТРАЖУВАЊАТА ВО ПСИХОЛОГИЈАТА: ОСВРТ КОН ТЕСТИРАЊЕТО НА ГРУПНИТЕ РАЗЛИКИ

Тешко е да се одолее да се проучува човекот, а да не се направи обид да се донесат заклучоци што ќе важат еднаш засекогаш, да се откријат општите модели на однесување и рамките на евентуални поединечни варијации. Психологијата во таа насока даде многу концепти, а некои од нив ѝ го обезбедија местото меѓу науките, но и местото во катадневниот живот на секој човек. Иако може да звучи парадоксално, многу од овие концепти (како, на пример, Фројдовиот концепт за психо-сексуалниот развој или концептот на Пијаже за когнитивниот развој) кои понудиле „универзалност“, и служат како основа за многубројните истражувања во кои се трага по просеци и индивидуални разлики, развиени се низ студии на поединечни случаи (односно нацрти со еден субјект или еден случај, како и студии на случај).

Кусо навраќање кон историјата на психологијата

Всушност, овие студии на поединечен, или еден случај (без оглед дали станува збор за еден субјект или група), биле вообичаена практика сè до првиот квартал од дваесеттиот век. На пример, основата на современата психопатологијата ја поставува Крепелин (Pogue-Geile & Narrow, 1984), преку класификацијата на главните функционални психози, врз база на студиите на своите пациенти, за да резултира индивидуалниот пристап на Фехнер со непроценлив придонес во етаблирањето на психологијата како наука, преку воведувањето на психофизичките методи и формализирањето на Вебериовиот закон (Leary, 1995). Торндајковите експерименти за механизмот на учењето кај мачките, како и експериментите на Павлов, кој на сличен начин го проучува условувањето, се темел на теориите за учењето воопшто. Вундт исклучително ревностно ги

проучува менталните процеси работејќи со поединци, а Ебингхаус, користејќи го $N=1$ нацртот ја дава познатата крива на заборавање. Најнакрај, иако ова не е исцрпната листа, ќе спомнеме дека дури и оригиналното дело на Фишер од областа на статистиката вклучува $N=1$ нацрт. Токму врз методологијата на овој автор е базирана идејата за групните нацрти со контролна и експериментална група, како и можноста за основано генерализирање на резултатите (Rey, 1997).

Неоспорно важната улога што ја има идиографскиот пристап во развојот на психологијата како наука, како и во нејзините современи текови (особено во истражувањата во клиничката и развојната психологија и во други апликативни дисциплини, како, на пример, маркетингот и сл.), индицираат дека тие и натаму ќе бидат важен извор на сознанија. Но, сепак, дилемата што неизоставно го следи секој наод произлезен од проучувањата на поединечни случаи, формулирана на наједноставен можен начин како „Што понатаму?“ останува неразрешена. Или, со зборовите на Бем (1982), „идиографскиот пристап не е идеално решение, бидејќи никогаш не си сигурен што да се стори потоа“ (според Lamiell, 1997: 130).

Што повеќе, што подобро: за номотетскиот пристап

Доминантниот тренд за откривање на законите на психичкото функционирање кои ќе важат за секого, и во просторна и во временска смисла, резултираа со процут на истражувања насочени кон тестирање на универзалноста. Во согласност со таа цел, истражувањата се реализираат на што поголеми примероци, за да се задоволи барањето за репрезентативност, кое, пак, овозможува генерализација. Оттука неретко, за вистинско психолошко истражување се смета она истражување кое е спроведено врз задоволителен (што поголем) број испитаници, за да може просечниот резултат, во однос на испитуваната димензија, што „поверодостојно“ да ја отслика популацијата. Ваквата методолошка платформа, позната како номотетска¹, се користи како терен за откри-

¹ Самниот термин *номотетско* истражување, наспроти *идиографско*, го воведува Олпорт, врз основа на дистинкцијата на Вилхелм Винделбанд на два вида знаење: стекнато, до-

вање законитости во однесувањето на луѓето, така што скоровите се впросечуваат, т. е. се пресметуваат просечните вредности за групата (а преку неа се генерализираат на целата популација), по што вниманието се фокусира или на тоа колку некоја единка отстапува од тие просеци, кои во меѓувреме стануваат норми, или на разликите кои постојат меѓу групите.

Растечкиот број емпириски наоди изведени врз основа на оваа епистемолошка рамка, обезбеди и солиден материјал за дебатирање на начините на кои таа се користи. Психолозите со клиничка ориентација, проблематичноста на ваквиот пристап ја гледаат во тоа што тежиштето на проучувањето на некоја индивидуа се поместува врз истражување на разликите во однесувањето на индивидуата во однос на веќе „утврдени“ норми. Тој по својата природа ја исклучува уникатноста, бидејќи димензиите се одредени преку истражувањето на групата и нивниот број е конечен, познат. Доколку некоја индивидуа поседува некоја особина која не е присутна во концептот, таа дури и нема да биде регистрирана. Значи, ние не ја испитуваме природата, особеното на некоја појава или индивидуа, туку колку таа се разликува од (или прилега на) нормите, „универзалиите“. А како што вели Ламие, знаењето за индивидуалните разлики не е знаење за самата индивидуа, нејзиното поведение ниту е мотивирано, ниту пак може да се објасни со разликите во однос на другите (Lamiell, 1997). Индивидуални разлики кај проучуваната индивидуа воопшто и не постојат, бидејќи разликите не се лична особина. Просеците или нормите се апстрактни вредности кои не важат за никого лично и не се однесуваат на никого поединечно. Со номотетскиот пристап се настојува да се утврди еден конечен, ограничен збир на особини или димензии за испитуваната појава. Потоа останува само да се утврди во колкав обем кај некој поединец е изразена таа особина и тој да се лоцира на „мапата“ т.е. во системот на предметната димензија. Значи, поединецот е „дефиниран“ откако ќе се утврди колку тој се разликува од другите испитаници (и повторно: споредбата се врши со просекот на групата).

биено со помош на научни методи (номотетско), и знаење добиено од ненаучни, претежно историско-аналитички методи (идиографско). Тенденцијата во психологијата да се откријат законитости кои ќе бидат универзални и пристапот во истражувањата за таа цел, Олпорт несреќно ја нарекува номотетски пристап (Lamiell, 1997). Денес под номотетски пристап во психологијата се подразбира истражувачки пристап со помош на групни нацрти со кои се утврдуваат скоровите на испитаниците во однос на некоја варијабла.

Разлики меѓу групите: утврдување или креирање?

Во областа на социјалната и развојната психологија, каде што речиси целиот теориски корпус почива врз проучувањето на индивидуалните и групни разлики, скепсата околу овој приод е концентрирана врз логичката лимитираност на статистичкото тестирање на разликите и импликациите од нивните (погрешни) интерпретации. Само како илустрација, ќе потсетиме на последиците произлезени од заклучоците од типот: „момчињата се поуспешни од девојчињата на тестовите по математика“, или, „белците се во просек поинтелигентни од црните“.

Логиката на тестирањето на разликите меѓу групите е вкоренета во претпоставката дека различни категории испитаници може да поседуваат некоја варијабла во различен степен, и тоа како резултат на биолошки предиспозиции, или специфични искуства во социо-културниот контекст. Така, едноставноста на процедурата произведува маса истражувања водени од проблеми од типот: „Дали постојат етнички или расни разлики во интелигенцијата?“, или: „Дали жените имаат поголеми вербални способности од мажите?“, или: „Дали луѓето со понизок степен на образование се подепресивни од пообразованите?“ и сл. Тоа што следи е прибирање податоци кои се предмет на интерес, нивно впросечување и тестирање на нулта хипотеза(и).

Овде ќе се задржиме на можните проблеми поврзани со соопштувањето и интерпретацијата на наодите, сумирани низ три главни пункта:

1. *Начин на кој се генерализираат наодиите* – да претпоставиме дека сме пронашле статистички значајна разлика меѓу мажите и жените во степенот на анксиозност. Заклучокот што ќе ја проследи тестираната хипотеза, генерално ќе гласи дека, на пример, жените се поанксиозни од мажите. Ваквиот наод, публикуван во јавноста, може да добие барем три значења (Favreau, 1997). Едното би било најпопулистичко – дека сите жени страхуваат повеќе од сите мажи. Другото, пософистицирано, е дека постои генерална разлика меѓу половите, која се должи на полот како таков, односно, дека машкоста и женскоста се поврзани со анксиозноста, и тоа на тој начин што кога би можеле да додаваме машкост на некоја замислена неутрална индивидуа, таа би била помалку анксиозна отколку

кога би додавале женскост. Или, со други зборови, се добива слика дека за секоја од индивидуите, полот придонесува кон степенот на нејзината анксиозност. Третото толкување е дека аритметичките средини на двете групи се разликуваат. Статистички сосема оправдано, но недефинирано. Бакан (1996) укажува на тоа дека нултата хипотеза може да се отфрли и тогаш кога разликата помеѓу двете групи не е генерална, туку потекнува само од мала пропорција испитаници², а врз основа на чии постигнувања *de facto* заклучуваме за целата популација. Згора на тоа, многу малку се настојува да се реплицираат истражувањата пред да се прогласи ододот за универзален.

2. *Избежнување да се соопшваат „негативниите“ наоди* – ретко кој истражувач го дизајнира наодот очекувајќи да не се појават разлики меѓу групите што ги испитува. Делумно, тоа е одраз на менталниот склоп на човекот, кој очигледно функционира врз принципот на категоризирање на реалноста врз основа на разлики, но уште појасно е и одраз на инклинацијата на уредувачката политика на многу списанија (Jacklin, 1981) кон „спектакуларноста“ на разликите, наспроти „здодевноста“ на сличноста. Иако овој проблем не е инхерентен на самиот метод, неизбежно мора да се потцрта, бидејќи може да креира лажна слика за доминацијата на разликите наспроти сличностите, особено кога се работи за категории како што се полот, расните или етничките групи.

3. *Етаблирање на артифициелни дихотомии* – ова е најдалечната консеквенца кога станува збор за употребата на парадигмата на тестирање разлики, па затоа станува предмет на дискусија дури последнава деценија. Покрената од епистемолошката платформа на социјалниот конструктивизам, дилемата може да се сведе на прашањето: Што е прво, групите или разликите? Дали групите постојат како есенцијални или психологијата ги креира и ги етаблира преку утврдувањето на разликите меѓу нив (а занемарување на сличностите)?

2 Слична забелешка се упатува на тестирањето на ефекти на независната варијабла во експериментални нацрти, каде што ретко се проверува на колку субјекти независната варијабла имала ефект, а на колку немала, или пак дали ефектот кај некои субјекти е спротивен од генералниот тренд.

Недозволиво е да се занемарат доказите за социјалната и културална конструираност на групите кои ги доживуваме како природни ентитети. На пример, прашањето за инхерентноста на полот како биолошки детерминиран жестоко се проблематизира од низа автори кои даваат емпириски докази за арбитраноста и континуираноста на оваа варијабла (Kitzinger, 1999). Уште појасно, арбитраноста на расните и етничките поделености се противставува на примордијалистичките гледишта (Barth, 1969; Anderson, 1998; Agnew, 1993). Доколку групните поделби се користат како независна варијабла, се потврдува и се цементира уверувањето дека тие се природни појави кои ги генерираат разликите.

Што може да се сторри?

Ставот во врска со препораките од тестирањето на разликите може да варира од екстремот дека се единствениот вистински начин за доаѓање до научни заклучоци до тоа дека се апсолутно штетни, или со зборовите на Мил (Meehl, 1978) – нешто најлошо што и се има случено на психологијата во нејзината историја. Двете гледишта, сепак, изгледа може да се помират во зазмањето позиција на претпазливост.

Нешто што ретко се прави кога се презентираат резултати од тестирањето на групните разлики, а што би можело да придонесе кон непристрасна интерпретација на наодите, е презентацијата и анализата на дистрибуцијата на податоците. Така, може да се избегне проблемот на масовно правење „позитивни фалсификати“ кои се должат на разликите меѓу аритметички средини добиени како резултат на разликите само во одредени сегменти од групата. Уште поважен аспект е формулацијата со која се соопштуваат разликите. Постојат сугестии дека (Gigerenzer & Murray, 1987) добра алтернатива на едноставното соопштување на отфрлањето на нултата хипотеза, што ќе води кон генерализација на општата разлика меѓу групите, е да се опишат резултатите на компарацијата, вклучувајќи детална анализа на екстремите на дистрибуцијата и варијансата.

Друга стратегија за справување со релевантноста на наодите кои соопштуваат разлики е користењето на мета-аналитичкиот пристап, со

кој, најпросто речено, се проверува „значајноста на разликите на значајноста на разликите“. Всушност, статистиките од поголем број студии кои се однесуваат на даден проблем, се подведуваат под заеднички метрик (на пример z -скорови) и се пресметува нивниот просек. Само како илустрација, мета-анализата на 26 студии на последиците од сексуално злоупотребување направена од Ринд и соработниците (1998) предизвика скандал со сугестијата дека е многу веројатно самиот концепт на сексуална злоупотреба да претрпи реконструкција, за да може да се тврди дека остава негативни психички последици.

Најнакрај, избегнувањето на можноста за партикуларизација на реалноста по должината на линиите на социјалните групи кои се перцепираат како дадени и статични (пол/род, класа, етничка група) и опасноста од припишувањето на разликите на самите групи како такви, се чини како најтешка задача. Но, таа опасност ниту потекнува од самите номотетски нацрти, ниту ќе се надмине ако тие се укинат. Фактот дека испитувањето на групните разлики може да го поткрепи уверувањето дека разликите потекнуваат од припадноста кон одредена група, треба да се земе предвид при секое толкување на резултатите.

Литература

1. **Андерсон, Б.** (1998). Замислени заедници. Скопје: Култура.
2. **Agnew, J.** (1993) Beyond Reason: Spatial and Temporal Sources of Ethnic Conflicts. *International Conflict Resolution Textbook*, University of Notre Dame Press: Notre dame, pp.41-52.
3. **Vakan, D.** (1996). The Test of Significance in Psychological Research. *Psychological Bulletin*, no. 66, pp.423-427.
4. **Barth, F.** (1969) Introduction vo Barth, F (ed) ethnic Group Boundries: The Social Organization of Cultural Difference, Oslo: George Allen& Unwin, pp.9-38.
5. **Buchaman, M. et al.** (1999). *The Case Study in Business Research*. www.bechervaise.com/DBAR3.htm.
6. **Favreau, O.** (1997). Sex and Gender Comparisons: Does Null Hypothesis Testing Create a False Dichotomy? *Feminism and Psychology*. vol 7/1, pp. 63-79.
7. **Gigerenzer, G & Murray, D.J.** (1987). *Cognition as Intuitive Statistics*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
8. **Hol, K., Lindzi, G.** (1983). *Teorije ličnosti*. Beograd: Nolit.
9. **Jacklin, C. N.** (1981) Methodological Issues in the Study of Sex-Related Differences. *Developmental Review*, vol.1, pp 266-273.
10. **Kitzinger, C.** (1999) Intersexuality: Deconstructing the Sex/Gender Binary. *Feminism and Psychology*. vol9/4, pp.493-499.
11. **Lamiell, J.T.** (1987). *The Psychology of Personality*. New York: Columbia University Press.
12. **Lamiell, J.T.** (1997). Individuals and the Differences between Them. vo *Handbook of Personality Psychology*. Hogan, R., Johnson, J., Briggs, S. (ed.). New York: Academic Press. c. 117-141.
13. **Leary, R.M.** (1995) *Behavioral Research Methods*. Pacific Grove: Brooks/Cole Publishing Company.
14. **Meehl, P.E.** (1987). Theoretical risks and Tabular Asteriks: Sir Karl, Sir Ronald and the Slow Progress od Soft Psychology. *Journal of Clinical and Counseling Psychology* no.46, pp.806-834.
15. **Pogue-Geile, M. & Harrow, M.** (1984). Strategies for Psychopathology Research vo *Research Methods in Clinical Psychology*: Bellack, A., Hersen, M., (ed.) New York: Pergamon Press.
16. **Rind, B et al.** (1998) A Meta-Analytic Examination of Assumed Properties of Child Sexual Abuse Using College samples. *Psychological Bulletin*. vol 24/1, pp.22-53.
17. **Ray, W.J.** (1997) *Methods toward a Science of Behaviour and Experience*. Pacific Grove: Brooks/Cole Publishing Company.

SUMMARY

Nikolina KENIG
Ognen SPASOVSKI

RE-CONSIDERATION OF THE OLD DILEMMAS ABOUT INQUIRY IN PSYCHOLOGY: TOWARD TESTING GROUP DIFFERENCES

Although single-case studies were common practice throughout the history of psychology, as well as in its today's application, searching for general laws more often means individual differences inquiry. Debating about these two approaches in the science is known as idiographic versus nomothetic controversy.

Some problems in reporting and interpretation of the findings are possible using individual differences approach, as: the way of generalization of the findings, avoiding to report the "negative" findings, even establishing artificial dichotomies.

In attempt to avoid the danger of attributing differences to the groups themselves and the danger of particularization of the reality into statically groups, some issues should be taken into consideration attentively. Namely, presentation and analysis of the distribution of the data, formulation of the differences reports, or meta-analysis could be done.

Key Words: group differences, interpretation of findings, nomothetical vs. idiographical research.